

1-mavzu: BOSHLANG'ICH TA'LIM PEDAGOGIKASI FAN SIFATIDA

Reja:

1. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining fan sifatida shakllanish tarixi
2. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining o'ziga xos xususiyatlari
3. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining mazmuni

Tayanch so'z va iboralar: *Yosh xususiyatlari, psixologik rivojlanish, o'yinli ta'lim, ko'rgazmali o'qitish, individuallik, differentsial yondashuv, motivatsiya, ijodkorlik, emotsional tarbiya, ma'naviy tarbiya, ota-onalar bilan hamkorlik, interaktiv usullar, o'quv dasturlari, bilim berish, ma'naviy-axloqiy tarbiya, fuqarolik tarbiyasi, jamoaviylik, didaktik prinsiplari, o'qitish metodlari, bolalar shaxsini rivojlantirish, sinfdan tashqari tadbirlar, motivatsiya va qiziqish, rejalashtirish, o'quv jarayoni.*

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi - boshlang'ich ta'lim jarayonini o'rganadigan, uning mazmuni, metodlari, tamoyillari va vositalarini aniqlaydigan pedagogik fanidir. Ushbu fan kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalashning nazariy va amaliy asoslarini o'rganadi va boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining pedagogik faoliyatini ilmiy jihatdan tashkil etishga yordam beradi.

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi fanining asosiy maqsadi:

Bolalarni intellektual rivojlantirish:

- Bu yoshdagi bolalarning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularga yangi bilimlarni o'zlashtirishda yordam berish

O'qitishning metod va usullarini aniqlash:

- Turli didaktik yondashuvlar va innovatsion usullarni aniqlash va amaliyotga joriy etish

Bolalar shaxsini shakllantirish:

Har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularni jamiyatning faol a'zosi sifatida tarbiyalash

O'quv jarayonini samarali tashkil etish:

- O'qitish jarayonini rejalashtirish va o'quv dasturlarini tuzish orqali bilim berish jarayonini optimallashtirish

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi bo'lajak o'qituvchi uchun nazariy va amaliy yordamchi sifatida xizmat qilib, bolalar bilan ishlashda qo'llanadigan zamonaviy texnologiyalar, metodlar va vositalarni o'rganish va rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Bu esa ta'lim jarayonini sifatli tashkil qilish va bolalarning o'z bilimlarini mustaqil egallashlari uchun sharoit yaratadi.

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi nafaqat o'qitish jarayoniga, balki bolalarning psixologik, axloqiy va jismoniy rivojlanishiga ham katta e'tibor beradi. Shu sababli, u boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun zarur bo'lgan pedagogik tayyorgarlikni ta'minlaydi va ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil etishga yordam beradi.

1. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining fan sifatida shakllanish tarixi

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi fanining shakllanish tarixi uzoq davrlarni qamrab oladi va ijtimoiy-tarixiy jarayonlar bilan chambarchas bog'liq. Uning rivojlanishi jamiyat taraqqiyoti, bilim va madaniyat darajasi, shuningdek, pedagogik fikrlar va ta'limga bo'lgan ehtiyoj bilan uzviy bog'langan. Quyida uning shakllanishi va rivojlanishi tarixi bosqichma-bosqich keltiriladi:

1. Qadimgi davr va antik davr (miloddan avvalgi davrlar)

Qadimgi davrlarda ta'lim oddiy hayotiy tajribalarni yosh avlodga o'rgatish orqali amalga oshirilgan. Bu davrda bolalar tabiat hodisalari, ovchilik va boshqa kundalik faoliyatlarni kattalardan o'rganganlar.

Antik davrda (*Gretsiya va Rim*) ta'lim tizimi shakllana boshladi. Afina va Spartadagi ta'lim tizimlarida yosh avlodning intellektual va jismoniy rivojlanishiga katta e'tibor qaratilgan. Platon va Aristotel kabi faylasuflar ta'lim jarayonlari haqida o'z fikrlarini bildirganlar, bu esa pedagogikani rivojlanishiga asos bo'ldi.

2. O'rta asrlar

O'rta asrlarda ta'lim diniy tashkilotlar (masalan, monastirlar va madrasalar) tomonidan boshqarilgan. Bu davrda boshlang'ich ta'lim ko'proq diniy ma'rifat bilan bog'liq bo'lgan.

Islom dunyosida esa Al-Farobiy, Ibn Sino, Al-Beruniy kabi olimlar tarbiya va ta'limning ahamiyati haqida asarlar yozishgan. Ularning ishlari bolalarning bilim olish jarayoniga va ularni tarbiyalashga oid g'oyalarni ilgari surgan.

3. Yangi davr (XVII-XVIII asrlar)

XVII asrda Yangi davr ilmiy va pedagogik fikrlarning rivojlanishiga katta hissa qo'shdi. Ushbu davrda ta'lim sohasida yangi yondashuvlar shakllandi.

Yan Amos Komenskiy (1592-1670) bu davrda muhim rol o'ynadi. U "Buyuk didaktika" asarida ta'limni tashkillashtirish tamoyillarini ishlab chiqdi va bolalar ta'limini o'yin orqali o'qitishni taklif qildi. Bu g'oyalar boshlang'ich ta'limning pedagogik asoslarini shakllantirishda muhim rol o'ynadi.

XVIII asrda Jon Lokk, Jan-Jak Russo kabi faylasuflar bolalarni tarbiyalash va ta'lim jarayonini inson tabiatiga mos ravishda olib borish g'oyalarini ilgari surdilar. Ular bolaning individual xususiyatlarini hisobga olishni va tabiiy rivojlanishini ta'minlashni ta'limning muhim vazifalaridan biri deb hisobladilar.

4. XIX asr

XIX asrda sanoat inqilobi natijasida jamiyatda ta'limga ehtiyoj oshdi. Shuningdek, davlat maktab tizimlari shakllana boshladi. Bu davrda boshlang'ich ta'limni umumiy ta'lim tizimining bir qismi sifatida tashkil qilish zarurati paydo bo'ldi.

Ushbu davrda Iogann Genrix Pestalozzi (1746-1827) va Fridrix Frebel (1782-1852) boshlang'ich ta'lim pedagogikasiga sezilarli ta'sir ko'rsatdilar. Pestalozzi o'z amaliy faoliyatida bolalarning intellektual, ma'naviy va jismoniy rivojlanishiga e'tibor qaratdi, Frebel esa "bolalar bog'chasi" tushunchasini kiritib, o'yinlarning ahamiyatini ta'kidladi.

5. XX asr va zamonaviy davr

XX asrda ta'lim tizimi sezilarli darajada o'zgarib, pedagogik fan sifatida yanada chuqurlashdi. Ushbu davrda boshlangan pedagogik islohotlar natijasida davlat ta'lim tizimi joriy etilib, boshlang'ich ta'lim umumiy majburiy ta'limning bir qismiga aylandi.

Jon Dyuning progressiv ta'lim g'oyalari, Mariya Montessorining "bolalar mustaqilligi va o'z-o'zidan o'qitilishi" tamoyili, Lev Vygotskiyning "madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasi" kabi pedagogik yondashuvlar boshlang'ich ta'lim pedagogikasi rivojlanishiga katta hissa qo'shdi.

Zamonaviy davrda axborot texnologiyalari va innovatsion yondashuvlar asosida ta'limni tashkil etishning yangi usullari rivojlanmoqda. Interaktiv darslar, o'yinli va amaliy mashg'ulotlar, bolalarning shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlar hamda ijodiy ta'limning o'rnini ko'tarishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi tarixiy jarayon davomida rivojlanib, har bir davrda yangi g'oyalar va metodlarni o'z ichiga olgan. Uning rivojlanishi bilan bolalarning ta'lim jarayoni yanada samarali va mazmunli bo'lib bormoqda,

o'qituvchilar esa pedagogik faoliyatlarini ilmiy asosda tashkil etish imkoniyatiga ega bo'lishdi.

2. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining o'ziga xos xususiyatlari

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining o'ziga xos xususiyatlari uning maqsadi, vazifalari, yondashuvlari va bolalarning rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish orqali namoyon bo'ladi. Ushbu xususiyatlar boshlang'ich ta'lim jarayonini boshqa ta'lim bosqichlaridan ajratib turadi va bolalarning shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Quyida boshlang'ich ta'lim pedagogikasining asosiy xususiyatlari keltiriladi:

1. Bolalar psixologik xususiyatlarini hisobga olish

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi bolalarning psixologik rivojlanishi va yosh xususiyatlarini chuqur o'rganishni talab qiladi. Bu yoshdagi bolalar uchun qabul qilish, esda saqlash va diqqatni jamlash qobiliyatlari cheklangan bo'lib, bu ta'lim jarayonida ko'proq vizual materiallar va interaktiv usullardan foydalanishni talab qiladi.

Bolalarning ehtiyojlari va qiziqishlarini inobatga olib, ta'lim jarayonini ular uchun qiziqarli va motivatsion tarzda tashkil qilish muhimdir.

2. O'yin faoliyatiga asoslangan ta'lim

O'yin faoliyati boshlang'ich yoshdagi bolalar uchun asosiy o'quv shakllaridan biri hisoblanadi. O'yin orqali bolalar nafaqat yangi bilim va ko'nikmalarni egallaydi, balki jamoada ishlash, hamkorlik qilish, muloqot qilish kabi ko'nikmalarni ham o'zlashtiradi.

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasida ta'limni o'yin orqali tashkil qilish bolalarning darslarga qiziqishini oshirish va ularning qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

3. O'quv materialini soddalashtirish va bosqichma-bosqichlik tamoyili

Boshlang'ich ta'limda o'quv materialini bolalar yoshiga moslashtirilgan holda soddalashtiriladi. Har bir mavzu oson tushuniladigan va oddiy usullar bilan yetkazilishi kerak.

Bu yoshdagi bolalar uchun murakkab bilimlarni qabul qilish qiyin bo'lishi mumkinligi sababli, o'qituvchi ta'lim jarayonini bosqichma-bosqich tashkil qilishi muhimdir. Ya'ni, avval oddiy bilimlar berilib, keyin ularning asosida murakkabroq tushunchalar o'rgatiladi.

4. Individuallik va differentsial yondashuv

Har bir bola o'ziga xos xususiyatlarga ega, shuning uchun boshlang'ich ta'lim pedagogikasida har bir bolaning individual qobiliyatlari, ehtiyojlari va qiziqishlari inobatga olinadi. Bu differentsial yondashuvni qo'llash orqali ta'lim jarayonini har bir bolaga moslashtirishga imkon beradi.

Bu yondashuv bolalarning ijtimoiy, emotsional va intellektual jihatdan rivojlanishida katta rol o'ynaydi va ularning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

5. Darsning qiziqarli va ko'rgazmali tashkil etilishi

Boshlang'ich ta'limda bolalarning diqqatini jalb qilish va ularni faol o'quv jarayoniga jalb etish muhimdir. Shu sababli, darslar qiziqarli va ko'rgazmali bo'lishi kerak.

Ko'rgazmali vositalar, multimediya texnologiyalari, rangli rasmlar, videolar va amaliy mashg'ulotlar darslarni qiziqarli va samarali tashkil qilish uchun keng qo'llaniladi.

6. Emotsional va ma'naviy tarbiyani birgalikda olib borish

Boshlang'ich ta'limda nafaqat bilim berish, balki bolalarning ma'naviy va emotsional rivojlanishi ham muhimdir. Shu sababli, o'qituvchi bolalarning his-tuyg'ularini tushunishga va ularga qo'llab-quvvatlash ko'rsatishga harakat qiladi.

Tarbiyaviy vazifalar o'quv jarayonining tarkibiy qismi sifatida qaraladi, ya'ni ta'lim berish jarayonida bolalarni axloqiy me'yorlarga, do'stlik, hurmat, hamkorlik kabi ijtimoiy qoidalarga o'rgatish katta ahamiyatga ega.

7. Bolalarning mustaqilligini va ijodkorligini rivojlantirish

Boshlang'ich ta'lim bolalarning mustaqil fikrlashi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Bolalarni mustaqil vazifalarni bajonidil bajarishga va o'z fikrlarini ifodalashga o'rgatish pedagogikaning muhim jihatlaridan biridir.

Ijodkorlikni rivojlantirish uchun darslarda bolalarga topshiriqlarni turli xil usullar bilan bajarishga ruxsat berish, ularga savollar berib, mustaqil yechimlar topishga rag'batlantirish muhimdir.

8. Ota-onalar bilan hamkorlik qilish

Boshlang'ich ta'lim jarayonida ota-onalar bilan hamkorlik qilish o'ta muhimdir. Ota-onalar farzandlarining o'qish jarayonida faol ishtirok etishi, ularni qo'llab-quvvatlashi va ta'lim muhitini yaratishlari ta'lim samaradorligini oshiradi.

O'qituvchilar va ota-onalar orasidagi hamkorlik bolalarning rivojlanishini kuzatish va ularga individual yondashuvni ta'minlash imkonini beradi.

Bu xususiyatlar boshlang'ich ta'lim pedagogikasining asosiy mazmunini tashkil etadi va bolalarning ta'lim jarayonini samarali olib borish uchun zarur metod va yondashuvlarni ta'minlaydi. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi bolalarning shaxsiy rivojlanishining poydevorini qo'yadi, ularning kelgusi bilim olishiga zamin yaratadi.

3. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining mazmuni

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining mazmuni bolalarning intellektual, ma'naviy-axloqiy, jismoniy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan bilimlar, ko'nikmalar, ta'lim jarayonini tashkil etish metodlari va tarbiya

tamoyillarini o'z ichiga oladi. Bu mazmun jamiyat talablariga, davlat ta'lim standartlariga va bolalarning yosh xususiyatlariga mos holda ishlab chiqiladi. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining mazmuni quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

1. Bilim berish mazmuni

O'quv dasturlari va darsliklar: Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining mazmuni davlat ta'lim standartlariga muvofiq ishlab chiqilgan o'quv dasturlari va darsliklar orqali shakllanadi. Ushbu dasturlar o'quvchilarga matematik savodxonlik, ona tili va adabiyot, tabiatshunoslik, ijtimoiy bilimlar va boshqa fanlar bo'yicha dastlabki bilimlarni o'rgatadi.

Fanlararo integratsiya: O'quv materiallari bir-biriga bog'langan holda va fanlararo yondashuv asosida taqdim etiladi. Masalan, tabiatshunoslik darslarida matematika yoki o'qish bilan bog'liq mavzularni muhokama qilish mumkin. Bu bolalarning dunyoqarashini kengaytirishga va bilimlarni yaxlit tushunishga yordam beradi.

2. Tarbiya mazmuni

Ma'naviy-axloqiy tarbiya: Boshlang'ich ta'lim jarayonida bolalarni axloqiy qoidalarga, ma'naviy qadriyatlarga o'rgatish muhim o'rin tutadi. Bu esa mehr-oqibat, hurmat, rostgo'ylik, vatanparvarlik, do'stlik kabi fazilatlarni shakllantirishni o'z ichiga oladi.

Vatanparvarlik va fuqarolik tarbiyasi: O'quvchilarda vataniga sadoqat, ona yurtini sevish va himoya qilish kabi tuyg'ularni tarbiyalash boshlang'ich ta'limda muhim ahamiyatga ega. Bu orqali ularning ijtimoiy mas'uliyat hissi va jamiyatdagi faol ishtiroki shakllanadi.

Jamoaviylik va ijtimoiy ko'nikmalar: Bolalarni jamoada ishlashga, do'stlari bilan hamkorlik qilishga, o'z fikrlarini to'g'ri ifodalashga o'rgatish tarbiya mazmunining muhim jihatlaridan biri hisoblanadi.

3. O'qitish metodlari va texnologiyalari

Didaktik prinsiplarga asoslangan metodlar: O'quv jarayonini tashkil qilishda o'qituvchilar didaktik prinsiplarga, ya'ni ilmiylik, ko'rgazmalilik, tushunarlilik, tizimlilik, izchillik kabi tamoyillarga amal qilishadi. Bu metodlar bilimlarni samarali o'zlashtirishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Interaktiv va innovatsion usullar: Zamonaviy boshlang'ich ta'limda interaktiv va innovatsion o'qitish usullaridan foydalanish keng qo'llaniladi. Masalan, rol o'yinlari, muammoli o'qitish, multimedia vositalari, elektron darsliklar va virtual laboratoriyalar o'quv jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.

O'yinli ta'lim: O'yin faoliyati orqali ta'lim berish boshlang'ich ta'limda muhim o'rin tutadi, chunki bolalar o'yinda yangi bilimlarni qiziqish bilan

o'zlashtiradilar. Bu usul bolalarning diqqatini jalb qilish va ularning qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

4. O'quvchilarning rivojlanishiga yo'naltirilgan yondashuv

Bolalar shaxsini rivojlantirish: Boshlang'ich ta'lim pedagogikasida bolalarning intellektual, jismoniy, emotsional va ijtimoiy jihatdan rivojlanishi birgalikda olib boriladi. Bu jarayon shaxsiy rivojlanishga yo'naltirilgan yondashuv asosida tashkil qilinadi, ya'ni har bir bolaning qobiliyatlarini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi.

Individuallikni hisobga olish: Har bir bolaning qobiliyatlari va ehtiyojlarini inobatga olgan holda ta'lim berish usuli qo'llaniladi. Bu bolalarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga va ularga o'z qiziqishlari asosida ta'lim olish imkoniyatini ta'minlashga yordam beradi.

Motivatsiya va qiziqishni oshirish: Bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirish maqsadida, o'qituvchilar turli xil rag'batlantiruvchi usullarni qo'llaydi. Masalan, qiziqarli topshiriqlar, tanlovlar va guruhli ishlardan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshiradi.

5. O'quv-tarbiyaviy jarayonning rejalashtirilishi va tashkiliy jihatlari

O'quv jarayonini rejalashtirish: Boshlang'ich ta'lim pedagogikasida ta'lim jarayonini rejalashtirish muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda dars mavzulari, darsliklar, didaktik materiallar va qo'shimcha adabiyotlar tanlanadi, shuningdek, bolalarning rivojlanish darajasi va o'qitish jarayonining samaradorligi kuzatiladi.

Sinfdan tashqari tadbirlar: Boshlang'ich ta'limda sinfdan tashqari tadbirlar, ko'rgazmalar, ekskursiyalar, bayramlar o'tkazish orqali bolalarning dunyoqarashi kengaytiriladi va ularning turli xil qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beriladi.

Ota-onalar bilan hamkorlik: Ta'lim jarayonida ota-onalar bilan hamkorlik qilish o'quvchilarning muvaffaqiyatli o'sishi va rivojlanishida katta ahamiyatga ega. O'qituvchilar ota-onalarni farzandlarining o'quv jarayoniga jalb qilish orqali ularning o'zaro muloqotini va birgalikda ishlashlarini ta'minlaydi.

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining mazmuni bolalarning bilim olishiga, ko'nikma va malakalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, ularning shaxs sifatida shakllanishida katta ahamiyatga ega. Shu bilan birga, bu jarayon bolalarni kelajakdagi ta'lim bosqichlariga tayyorlaydi va ularning jamiyatning faol va mas'uliyatli a'zosi bo'lib yetishishiga yordam beradi.

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi qaysi tarixiy davrlarda rivojlangan?

2. Yan Amos Komenskiyning boshlang'ich ta'limga qo'shgan hissasi nimalardan iborat?
3. O'rta asrlarda boshlang'ich ta'lim pedagogikasining rivojlanishida qanday o'zgarishlar kuzatilgan?
4. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining zamonaviy davrdagi rivojlanishiga qaysi pedagoglarning ta'siri katta bo'lgan?
5. Ma'naviy-axloqiy tarbiya boshlang'ich ta'limda qanday amalga oshiriladi?
6. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi fanining maqsadi qanday ahamiyatga ega?
7. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi fanining predmetini nimalar tashkil etadi?
8. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining vazifalari nimalardan iborat?

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Вахидова, Н. Х., & Халикова, З. М. (2015). Воображение как фактор творчества личности. In *Личностное и профессиональное развитие будущего специалиста* (pp. 17-21).
2. Миралиева, Д. (2022). "ОММАВИЙ МАДАНИЯТ" НИНГ ЁШЛАР ОНГИГА САЛБИЙ ОҚИБАТЛАРИ. *Iqtisodiyot va ta'lim*, 23(2), 301-306.
3. Muratova, A. (2024). AFSONALARNING JANR XUSUSIYATLARI. *Nordic_Press*, 3(0003).
4. Haytbayeva, S. (2024). KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA TA'LIM MAZMUNINI TAKOMILLASHTIRISH VA O'QUVCHILAR KOMPETENLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. *Nordic_Press*, 1(0001).
5. Bakhadirova, Z. (2024). IMPROVING THE EFFICIENCY OF HIGH-QUALITY TEACHING OF THE DISCIPLINE " SPEECH SCIENCE" TO STUDENTS IN HIGHER EDUCATION SYSTEM. *Science and innovation*, 3(B8), 137-141.
6. Ramazonov, N., Khonnazarov, E., Choriev, O., & Yulbarsov, O. (2020). Interpretation and artistic function of the Concept of Faqr in Alisher Navoi's lyrics. *interpretation*, 29(5), 1633-1641.
7. Shomurodova, S., & Jumayeva, G. (2025, January). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALAR NUTQ MADANIYATI VA TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA KREATIV YONDASHUVGA OID TAJRIBA-SINOV ISHLARI SAMARADORLIGI. In *Международная конференция академических наук* (Vol. 4, No. 1, pp. 71-76).